

RAUDONĖS PILIS

Kauno vėliavininkas Jonas Dziaviaitauškas ir K. Kiršenšteinas¹⁰.

Iš miško nuomos, miško produktų gamybos, jų pardavimo Prūsijoje ir ten pirktų prekių pargabenimo į Lietuvą minėtieji feodalai susikrovė didelius turtus. Be to, nemažai pelno jiems davė ir kitos valstybės išdo teiktos privilegijos, pavyzdžiui, teisė rinkti muitus. 1604 m. balandžio 16 d. Zigmantas Vaza, neturėdamas pinigų sumokėti algas Livonijoje su švedais kovojusiems kareiviams, už paskolinčius 100 000 auksinų išdo raštininkui Jonui Isaikovskiui, Petruui Nonhartui, Janušui Eperješui ir Aleksandrui Koleckiui išnuomojo teisę vienerius metus rinkti muitą už prekių plukdymą upėmis¹¹.

Tačiau pagrindinis K. Kiršenšteino ir J. Eperješo praturtėjimo šaltinis — miškų produktų eksportas. Neatsitiktina, kad kaip tik prie svarbiausios miško prekybos arterijos — Nemuno — jiedu išigijo žemių ir pasistatė rezidencijas — įtvirtintus dvaro rūmus pilis. Pirmasis tokią pilį pasistatė Krišpinas Kiršenšteinas Raudonėje.

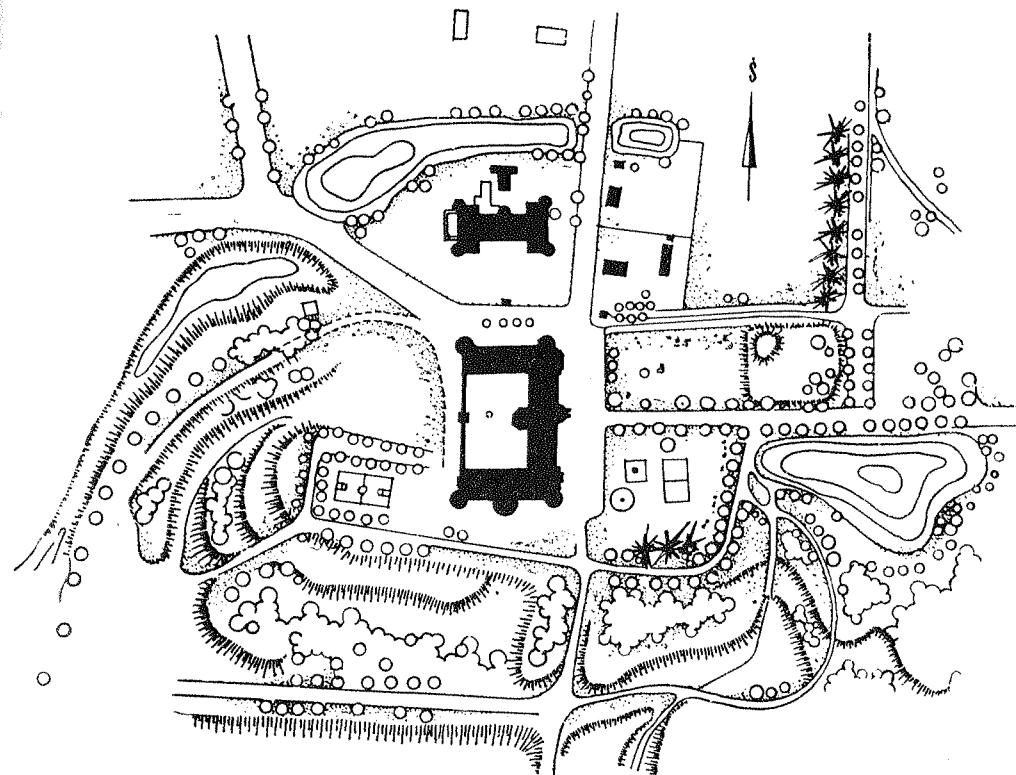
Pilies statyba ir rekonstrukcijos. Romantikai Raudonėje, kaip ir kitas Nemuno žemupio pilis, priskiria kryžiuočių palikimui¹². Archyviniai šaltiniai, pradėti rinkti 1955 m., padėjo tiksliau nustatyti jos mūrų atsiradimo laiką¹³. Svarbiausias iš rastų dokumentų — 1711 m. pilies inventorių¹⁴. Restauracinės gamybinės dirbtuvės inžinierių architektų

S. Čerškutės ir V. Jurkšto 1959 m. atlikti Raudonės pilies architektūros tyrimai iš dalies atskleidė pagrindinius jos ansamblio raidos etapus. Tyrimų metu buvo iškastos 7 perkastos ansamblio planui nustatyti, padaryti 32 sienų zondažai. Kadangi pilyje yra išikūrusi mokykla, išsamių visapusiškų mūro sienų tyrimų padaryti nebuvo galima. Tačiau ir pirmieji zondavimai parodė, kad pilis ne kartą perstatyta ir rekonstruota.

Pirmasis statybos laikotarpis datuotinas XVI a. paskutiniais dešimtmečiais: tai rodo dviejų pilies korpusų — pietinio ir šiaurinio — statyba ir architektūra. Todėl ir be tiesioginių rašytinių dokumentų, pirmųjų pilies ansamblio dalių statybą turime priskirti Krišpinui Kiršenšteiniui, iš vėlesnių šaltinių žinomam Raudonės dvaro savininkui.

Mūrų zondavimas ir teritorijos perkastos leido nustatyti, kad XVI a. pabaigoje pilį sudarė du korpusai: iš pradžių išaugęs pietinis — gyvenamasis — korpusas ir truputį vėliau šiaurinis — ūkinis. Abiejų korpusų galus jungė rytinė ir vakarinė mūro sienos su šaudymo angomis. Sienos kartu su korpusais uždarė stačiakampį pilies kiemą.

Seniausią, pietinį, pilies korpusą pietų fasado centre puošė cilindrinis bokštas. Po korpusu buvo rūsys su skliautine perdanga ir skersinėmis pertvarų sienomis. Tų pertvarų tešliko tik viena rytinėje korpuso dalyje, dalis jos tebėra korpuso šiaurinėje

33 pav. Raudonės pilies situacijos planas

dalyje, į rytus nuo bokšto. Rūsio skliautinė perdanga turėjo būti apie 70 cm žemiau dabartinės, — tiek žemesnis buvo žemės paviršius ties korpusu.

Korpuso perdangos medinės, klotos ant medinių balkių, fasadai netinkuoti. Įėjimas į vidų buvo iš kiemo. 1959 m. birželio 3 d. užtikta buvusio senojo įėjimo anga. Jos briaunos mūrytos iš profiliuotų plytų¹⁵. Angos mūro paviršius tinkuotas 4—

6 cm tinko sluoksniu. Iš liekanų galima spręsti, kad kitos korpuso sienose buvusios angos tokios pat, kaip šiaurinio korpuso senosios užmūrytos. (Pietinio korpuso angos sunaikintos, korpusą rekonstruojant XIX amžiuje.)

Pietinio korpuso planas ir schema beveik tokie patys, kaip ir Panemunės bei Raudondvario gyvenamųjų rūmų. Svarbiausias plano skirtumas tas, kad korpuso gynybinis bokštas

¹⁰ ЦГАДА, ф. 389, оп. I А, ед. xp. 91, лл. 269—271.

¹¹ Ten pat, kn. Nr. 85, l. 270—271.

¹² M. Baliński, T. Lipiński, Starożytna Polska, t. IV, Warszawa, 1843—1846, p. 439—440; Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi, odbytey w 1856 roku

przez d-ra T. Tripplina, t. II, Wilno, 1858, p. 207—209; Słownik geograficzny, t. IX, Warszawa, 1888, p. 547.

¹³ St. Pinkus, Raudonės pilis, — „Tiesa“, 1957.VII.18, Nr. 168 (4382).

¹⁴ CVIA, f. SA, kn. Nr. 14505, l. 38—39.

¹⁵ Plytų dydžiai: 28,4×8,6×15,2
29,5×8,2×14,4
30,0×8,0×14,8
28,2×8,5—9,0×14,8 cm.

S. Čerškutė, Raudonės pilies piūviai, zondažai ir šurfai, 1959, SMRGD archyvas, byl. Nr. 12, zondažas Nr. 33.

buvo ne jo kampe, o išorės fasado centre. To didžiausio (7,46 m skersmens) Raudonės bokšto griuvėsiuose rasta seniausio, šerdinio, plytų ir akmens mūro liekanų. Mūro plytų formatai ir rišimas — gotiški¹⁶. Iš bokšto mūro liekanų pavyko nustatyti tik pirmojo aukšto perdangos aukštį, jos konstrukciją bei įėjimo į bokštą angos vietą. Apie bokšto aukštį sunku ką nors pasakyti. Remiantis kaimyninių Panemunės ir Raudondvario pilių analogija, galima tik spėti, kad Raudonės pietinio korpuso centrinis bokštas galėjo būti 4—5 aukštų. Apie korpuso pirmojo ir antrojo aukštų planus galime spręsti iš rūšio išplanavimo, taip pat minėto 1711 m. pilies aprašymo¹⁷.

Iš pirminio pilies ansamblio geriausiai išliko šiaurinis korpusas. Jo ilgis — 40,58 m, o plotis — 9,57 m. Ir po kelių rekonstrukcijų dar gerai matyti pirminiai korpuso fasadai. Netinkuotoje korpuso išorės gotiškai rīštų plytų šiaurinėje sienoje išliko vėliau užmūrytos renesansinės šaudymo angos, taip pat kitos, vėliau perdirbtos, angos. Užmūrytos renesansinės angelės matyti korpuso pietiniame fasade. Nežinoma tik, kokie buvo korpuso karnizai ir stogas.

Išlikus senosioms sienoms, lengva rekonstruoti korpuso planą. Jis liudija, jog korpusas iš pradžių naudotas ūkio reikalams. Fasado išorinės šiaurinės sienos storis — 125 cm, o kiemo fasado pietinės — 115 cm. Šiauriniam fasadui ginti korpuso galuose išmūryta po vieną cilindrinę flankuojantį

¹⁶ Plytų dydžiai: 29,0×14,8×8,5
28,8×14,1×8,6
28,2×14,1×8,0 cm,
apdailos: 7,3×26,5×13,5
7,0×27,8×13,8
7,6×27,2×14,7 cm.

bokštą su šaudymo angomis. Abiejų bokštų sienų storis — tiek fasado sienų, tiek bokštų, — 95 cm, atsparumas XVII a. pradžios artilerijai menkas. Gynybiniai pilies architektūros elementai turėjo daugiau dekoratyvinę, negu gynybinę paskirtį.

Abu bokštai — šiaurės rytų ir šiaurės vakarų — palyginti gerai išlikę. Lengva rekonstruoti vėliau užmūrytas renesansinių formų šaudymo angas, mažai tepakitusius sraigtnius laiptus, nežinome tik tų bokštų aukščių, nes viršutinės jų dalys XIX a. pakeistos. Į bokštus buvo įeinama iš korpuso vidaus.

Pilies išorės sienų tyrimai padėjo nustatyti, kad, pastačius pietinį ir šiaurinį korpusus, rytiniai jų galai buvo sujungti naujai išmūryta rytine siena. Paaikškėjo, jog dabartinio rytinio korpuso vidurinė kapitalinė siena nesurišta su šiaurinio korpuso pietų fasado siena. Kad rytinė siena buvo išmūryta vėliau, rodo ir šiaurinio korpuso sienoje iškiristas jai įleisti lizdas, į kurį rytinės sienos galas vis tik nebuvo įmūrytas¹⁸.

Išzondavus pietinio korpuso šiaurinio fasado sienos sandūrą su rytinio korpuso vakarinio fasado siena, padaryta išvada, kad pastaroji prie pietinio korpuso šiaurinės sienos pristatyta vėliau, po pietinio korpuso sienos remonto.

Panagrinęjus pietinio korpuso šiaurinio fasado sienos sandūrą su minėta rytinio korpuso vidurine kapitaline siena, paaikškėjo, kad abiejų tų sienų mūras, plytos ir skiediniai

S. Čerškutė, Raudonės pilies piūviai, zondažai ir šurfai, pietinio korpuso centrinio bokšto I aukšto išklotinė.
¹⁷ CVIA, f. SA, kn. Nr. 14505, l. 38—39.
¹⁸ S. Čerškutė, Raudonės pilies piūviai, zondažai ir šurfai, zondažas Nr. 7.

yra visiškai vienodi, todėl jos mūrytos kartu¹⁹.

Visa tai įrodo, kad pirminiame pilies ansamblyje dabartinio rytinio korpuso vietoje tebuvo tik pilies kiemą iš rytų uždaranti mūrinė siena, kuri, vėliau pastačius korpusą ir jį rekonstravus, tapo jo kapitaline vidurine siena.

Rytinėje sienoje buvusios renesansinės angos sunaikintos arba stipriai apnaikintos vėlesnių rekonstrukcijų. Kai kurios jų užtinkamos, bet dar neištirtos. Todėl kol kas sunku pasakyti, kiek toje sienoje angų buvo ir kaip jos buvo išsidėsčiusios.

1711 m. pilies aprašyme minimi vartai ir virš jų izdo kambarėlis. Kol nebuvo teritorijos perkasų, galvota, kad vartai turėję būti vakariniame pilies korpuse. 1959 m., padarius penkias perkasas, pasitvirtino, kad pilies kiemas buvo uždaras. Bet jį uždarė ne dviaukštis vakarinis korpusas, o pietinio ir šiaurinio korpusų galus jungusi vakarinė siena, kurioje buvo ir vartų pastatėlis.

Vakarinės sienos liekanų pirmiausia rasta šurfe prie pietinio korpuso šiaurinio galo²⁰. Sieną čia buvo išmūryta iš plytų²¹ ir lauko akmenų. Jei vakarinis korpusas būtų buvęs pastatytas, jo rytinės sienos liekanų būtų užtikta taip pat prie sandūros su pietiniu korpusu. Iškasus šurfą prie tos pačios pietinio korpuso sienos, už 6 m į rytus nuo korpuso kam-

po, paaikškėjo, kad paraleliai vakarinei sienai kita siena čia nebuvo mūryta²². Taigi nebuvo ir vakarinio korpuso. Vakarinės sienos tarp pietinio ir šiaurinio korpusų viduryje rasta buvusio vartų pastato ir pačios sienos likučių²³. Bet sienos mūras čia išardytas, o plytų dauguma išrinktos. Plytos ir skiedinys — tokie pat, kaip vartų pastato pamatų ir pietinio korpuso sienų²⁴. Ir šiame ir dar dviejuose kituose šurfluose, kur ieškota lygiagretės vakarinei sienai korpuso sienos, jokių mūro pėdsakų neužtikta. Užtat perkasoje prie šiaurinio korpuso vakarinės sienos rasti jos pamatai, kurių plytos ir skiediniai — tokie patys, kaip šiaurinio korpuso pamatų²⁵.

Visa tai įrodo, kad vakarinio korpuso pilyje niekada nebuvo, kad jau pirminiame ansamblyje jos kiemas iš vakarų buvo užtvertas siena, kurioje stovėjo nedidelis dviaukštis vartų pastatas.

Kadangi vartai į kiemą buvo vakarinėje sienoje, tai ir senasis kelias ėjo iš vakarų. Nors laikas pilies aplinkos terena pakeitė, vakarų pusėje dar išliko buvusio kelio žymių. Tik geologiški teritorijos tyrimai galėtų pasakyti, ar anuomet buvo kokie pylimai, grioviai ir kitokie gynybos įrengimai.

Pirmajame Raudonės pilies ansamblyje, ypač pietiniame korpuse, būta vėlyvosios gotikos elementų.

¹⁹ Tų sienų plytų dydis — 28,5×14,7×7,8 cm.

²⁰ S. Čerškutė, Raudonės pilies piūviai, zondažai ir šurfai, šurfas Nr. 1.

²¹ Plytų dydžiai: 13,5×6,4×26,0
13,7×6,2×26,7
14,0×6,2×27,5 cm.

²² Ten pat, šurfas Nr. 4.

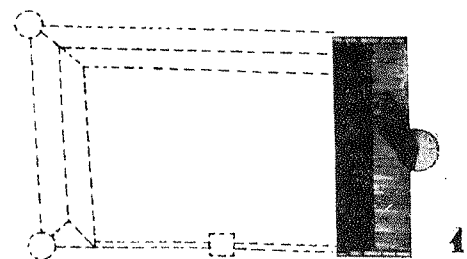
²³ Ten pat, šurfas Nr. 3.

²⁴ Plytos rievėtos; jų dydis: 15,0×8,3×15,4 cm.

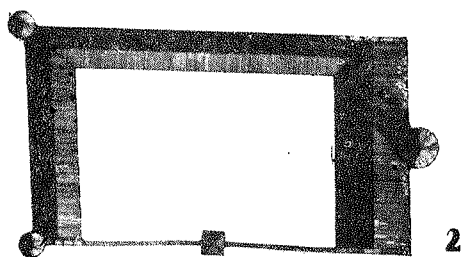
²⁵ Vakarinės sienos pamatų brauktinių plytų dydžiai: 28,6×14,3×8,0
28,2×15,0×7,6
28,9×15,2×7,2,

šiaurinio korpuso: 29,1×14,6×7,4
29,2×15,2×7,5 cm

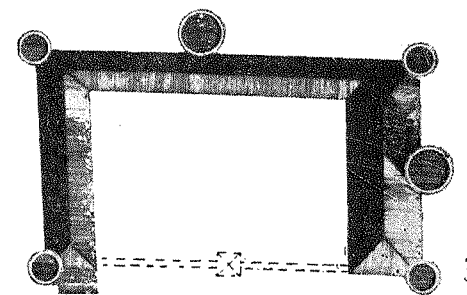
t. p., šurfas Nr. 5.

1

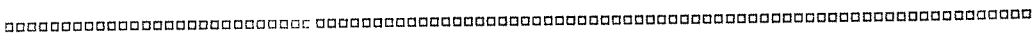
2

3

34 pav. Raudonės pilies pakeitimų planas

Abiejuose pilies korpusuose, kiemą uždarančiose rytinėje ir vakarinėje sienose plytos rištos gotiškai²⁶. Iš turimų duomenų atrodo, kad, pietinį korpusą statant, į jį buvo įjungtas

²⁶ Vilniaus ir Kauno senamiesčiuose yra ke-
liolikos renesansinių gyvenamųjų namų
liekanų, kurių sienos rištos gotiškai.

kiek ankstesnis, pusiau už naują kor-
pusą mažesnis, gotiškas pastatas su
cilindrinio bokštu vakariniame gale.
Seniausiame to bokšto gotiškame mū-
re išliko įdomios sąramos angos lie-
kanų. Korpusą pastačius, bokštas at-
sidūrė pastato centre, o senasis nam-
as sudarė rytinę naujo korpuso
dalį. Naujųjų pietinio ir šiaurinio
korpusų tūriai ir vidaus planavimas,
konstrukcijos, šiaurinio korpuso
bokštų tūriai, sienų storis, pilies lan-
gų, šaudymo ir kitos angos rodo, kad
Krišpino Kiršenšteino rezidencija pri-
skirtina prie ankstyviausių renesansi-
nių civilinės architektūros pavyzdžių
Lietuvoje.

Pirmoji rekonstrukcija apėmė tik
seniausią ansamblio dalį — pietinį
korpusą — ir jo centre stovėjusį di-
dįjį bokštą.

Nors rašytinių šaltinių nėra, iš pi-
lies mūrų tyrimų žinome, kad seniaus-
sia pirmojo ansamblio dalis, pietinis
korpusas, buvo iš naujo ant senų pa-
matų perstatytas maždaug po 20—30
metų. Įdomu, kad kai kurių perstaty-
to korpuso fasadų angų arkos buvo
smailos. Tokių arkų liekanų išliko
pietiniame korpuso fasade, o gotiško
profilio sąramos niša — to paties fa-
sado sienos viduje. Iš tos rekonstruk-
cijos šiandien tebėra centrinio bokšto
apačios šerdinis mūras, skersinė ka-
pitalinė rūsio siena prie to bokšto ir
išilginės kapitalinės sienos dalies šer-
dinis mūras²⁷.

Pietinio korpuso plano ši re-
konstrukcija nepakeitė.

Pirmoji stambesnė pilies re-
konstrukcija buvo įvykdyta greičiau-
siai XVII a. antrojoje pusėje. Staty-

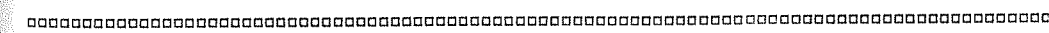
²⁷ S. Čerškutė, V. Jurkštas, Raudo-
nės vidurinės mokyklos rekonstrukcijos
I varianto aiškinamasis raštas, Vilnius,
1959, p. 3—4.

bos darbų apimtis ir jų charakteris
rodo visų pirma tuometinių pilies šei-
mininkų norus išplėsti gyvenamąsias
patalpas. Pilies planas pasikeitė, vie-
toje rytinės sienos iškilo dviaukštis
gyvenamasis korpusas. Tai padaryta
prie rytinės sienos, už 5,5 m į vidaus
kiemo pusę, pristačius naują, lygia-
grečią esamai, sieną ir skersines nau-
jo korpuso vidaus sienas. Naujo ryti-
nio korpuso ilgis — 48,82 m, plotis —
7,55 m.

Naujoje rytinio korpuso vakarų
fasado sienoje (80 cm storio) langų
angos padarytos, prisitaikant prie se-
nųjų šiaurinio korpuso angų su seg-
mentiškėmis sąramomis. Išzondavus
rytinio korpuso pirmosios iš pietų
skersinės pertvaros sandūrą su to
korpuso vakarinio fasado siena, pri-
eita išvadas, kad toji siena ir per-
tvara statytos vienu metu ir yra
tarpusavyje surištos. Nors vakarinio
fasado sienoje esančio lango glifas
išmūrytas iš storesnių plytų, bet jos
rištos tuo pačiu skiediniu²⁸. Senoji
pilies rytinė siena, dabar tapusi ry-
tinio korpuso rytų fasado siena, yra
30 cm storesnė už kiemo fasado sie-
ną. Korpuso vidaus pertvarų storis — 67 cm.

Rytiniame korpuso fasade užtikta
buvusio lango glifas ir to lango są-
ramos liekanų. Sąrama yra kiek kito-
kio profilio²⁹, negu renesansinių šiau-
rės korpuso ir pagal juos darytų rytų
korpuso kiemo fasado langų. Tačiau
rytinio korpuso abiejų fasadų langai
yra buvę vienodo aukščio³⁰.

Anfiladinis rytinio korpuso patal-
pų planavimas ir jų apšvietimas liu-

²⁸ S. Čerškutė, Raudonės pilies piūviai,
zondažai ir šurfai, 1959, SMRGD archy-
vas, byl. Nr. 12, zondažas Nr. 15.

²⁹ Tos sąramos plytų dydis: 28,2×14,8×
×6,8 cm.

³⁰ Ten pat, zondažas Nr. 7^a.

dija, kad jos buvo gyvenamos, o ne
sandėliams skirtos.

Rekonstrukcijos metu buvo per-
dirbtos, prisiderinant prie renesansi-
nių šiaurinio bei naujo, rytinio, kor-
puso angų, ir pietinio korpuso angos.
Ir dabar dar išliko po vieną tų re-
nesansinių angų korpuso šiaurinio fa-
sado sienoje, taip pat centriniame
bokšte.

1959 m. pilį tyrinėję inžinieriai
architektai — S. Čerškutė ir V. Jurkš-
tas — tvirtina, kad tuo metu pasi-
keitė ir pietinio korpuso planas: prie
rytinio ir vakarinio jo galų primūry-
ta po vieną cilindrinį dekoratyvinės
paskirties bokštą³¹. Pietryčių bokšto
skersmuo — 4,78 m, o pietvakarių —
4,46 m. Tačiau po šių statybų vakari-
nė korpuso dalis sugriuvo³² (gal būt,
po gaisro ar šiaip apleista).

Kokios buvo pilies vidaus patal-
pos ir kiek išliko jų dekoracijų po
30—40 m. nuo šių rekonstrukcijų,
žinome iš 1711 m. Raudonės invento-
riaus³³.

Tuo metu įvairios paskirties nau-
dojamų kambarių pilyje būta dau-
giau kaip dvidešimt. Gyvenamieji
kambariai buvo tiek pirmuosiuose,
tiek ir antruosiuose korpusų aukštuo-
se. Virtuvė ir didesnis lobyno kam-
barys buvo pirmajame aukšte. At-
skirai inventoriuje paminėti pilies
šeimininkų — «ponų gyvenamieji
kambariai», keli kabinetai. Atrodo,
kad kaip tik šiaurinio korpuso antro-
jo aukšto viena patalpa buvo paversta
kopyčia. Šoninis kambarys prie jos
paskirtas ginklų kabinetui. 1711 m. čia
laikyta 13 senų, apgadintų, šautuvų,

³¹ S. Čerškutė, V. Jurkštas, Raudo-
nės vidurinės mokyklos rekonstrukcijos
I varianto aiškinamasis raštas, p. 4.

³² Ten pat.

³³ CVIA, f. SA, kn. Nr. 14505, l. 38—39.

6 šalmi, 12 gusarų šarvų, 10 alebardų, 11 kovos kirvių, žirgo pakinktai, svarstyklės, sugedęs laikrodys-spintelė su svarsčiais ir kompasu, keletas varinių indų. Antrajame aukšte buvo ir valgomasis. Pilies vartų pastato antrojo aukšto patalpėlė, vadinta izdo kambariu, buvo apytuštė: čia stovėjo ažuolinė skrynia, ant grindų mėtėsi Raudonės dvaro dokumentai. 1711 m. inventoriuje minimi taip pat ir tušti, nenaudojami pilies kambariai.

Patalpos buvo turtingai dekoruotos: kai kurių kambarių sienos apmuštos spalvotais spaustinės ornamentikos odiniais špaleriais ir audiniais, papuoštos paveikslais. Odiniais špaleriais buvo papuoštos vieno kambario pirmajame aukšte sienos, taip pat vienas ponų kambarys. Patalpoje su grotuotomis durimis į sodą kabėjo du paveikslai. Antrajame aukšte, už galerijos buvusio kambario interjerą puošė žali odiniai špaleriai ir du paveikslai, o gretimą kambarį — dar trys paveikslai. Kambario prie koplyčios sienos buvo apmuštos raudonais odiniais špaleriais. Paveikslų turinys ir charakteris — nežinomi. Pilies vidų puošė ir kitos taikomosios dekoratyvinės dailės vertybės: marmuriniai stalai, stilingos spintos, stalai ir kėdės, porceliano ir krištolo servizai, renesansinės koklių krosnys.

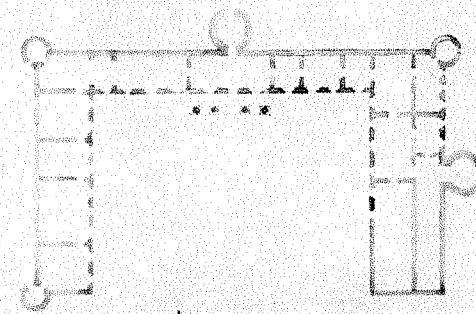
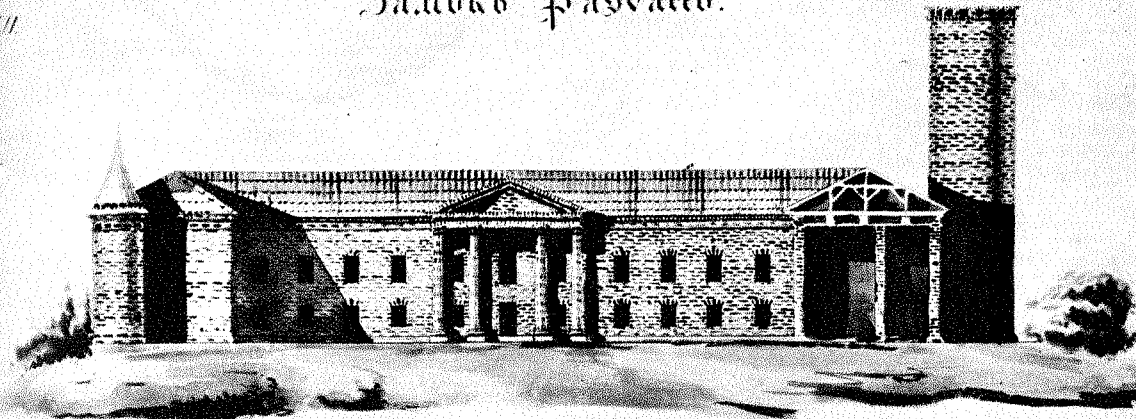
Dvaro ūkiui būtinas bravorėlis buvo įrengtas pirmajame pilies aukšte, prie virtuvės. Vienas katilas buvo įmūrytas alui gaminti, o kitas — degtinei. Už pilies vartų, palivarko pusėje, stūksojo ratinė, kurioje, kaip

pažymėta 1711 m. inventoriuje, stovėjo trys aplūžusios karios. Palivarke buvo išsidėstę dvariškių baudžiauninkų trobos, svirnai, klounai, tvartai ir kt.

Žinių apie pirmuosius Raudonės šeimininkus turime nedaug. Netiesioginių faktų apie juos yra XVII a. Raudonėje saugotuose Svisločės dvaro dokumentuose³⁴. Kadangi Svisločė anksčiau priklausė Kiršenšteinams, čia pateko ir jų laiški, taip pat Krišpinų Kiršenšteinų genealogijos aprašymas — «Enalogia Kryszpinowska»³⁵. Šioje datos neturinčioje, greičiausiai XVII a. pabaigos ar XVIII a. pradžios, romantiškoje panegirikoje, be išgalvotų dalykų, yra ir įtikimų faktų, ypač iš vėlesnio, genealogijos autoriui, matyt, geriau žinoto laikotarpio. Čia kalbama ir apie Kiršenšteinų prosenelį, «...kuris, tarnaudamas Žygimantui Augustui, iš Prūsų persikėlė į Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę, ir plenus dierum 95 metų būdamas, iš santuokos su Lauderbachaite paliko vieną sūnų, dabartinių Krišpinų Kiršenšteinų senelį. Tasai išmūrijo Kidulių rūmus (prie kurių ir palaidotas), Raudonės pilį, Svisločę»³⁶... ir kitus dvarus. Tai kol kas vienintelis žinomas senas rašytinis šaltinis, teigiantis, kad pirmasis Raudonės pilies statytojas buvo Kiršenšteinas.

Kaip jau minėta, tikrų žinių apie Krišpino Kiršenšteino atsikėlimą į Lietuvą nerasta. Neišaiškinta taip pat, kada ir kuriuo būdu jam atiteko Raudonės dvaras. Kai kas tvirtina, kad Raudonę jis gavęs iš Žygimanto Augusto³⁷. Nežinomi ir Krišpino Kiršenšteino mirties metai.

Замок Радань.

Planas Raudonės pilies (iš 1827 m. „Vilniaus gubernijos pilių atlaso“)

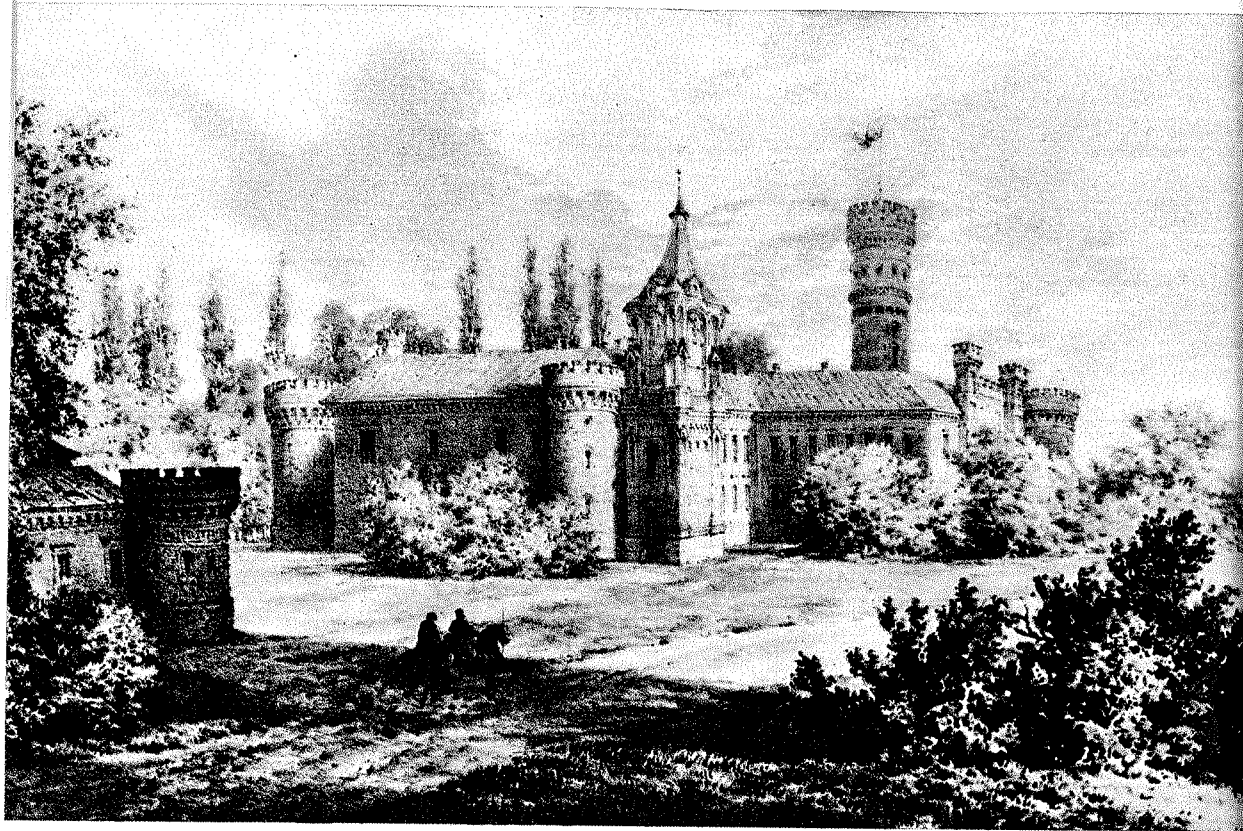
Raudonės pilies vakarinis fasadas ir pilies planas (iš 1827 m. „Vilniaus gubernijos pilių atlaso“)

³⁴ 1636 m. liepos 16 d. sudarytas tų dokumentų sąrašas. VUB RS, f. 4, byl. A-95, Nr. 6243.

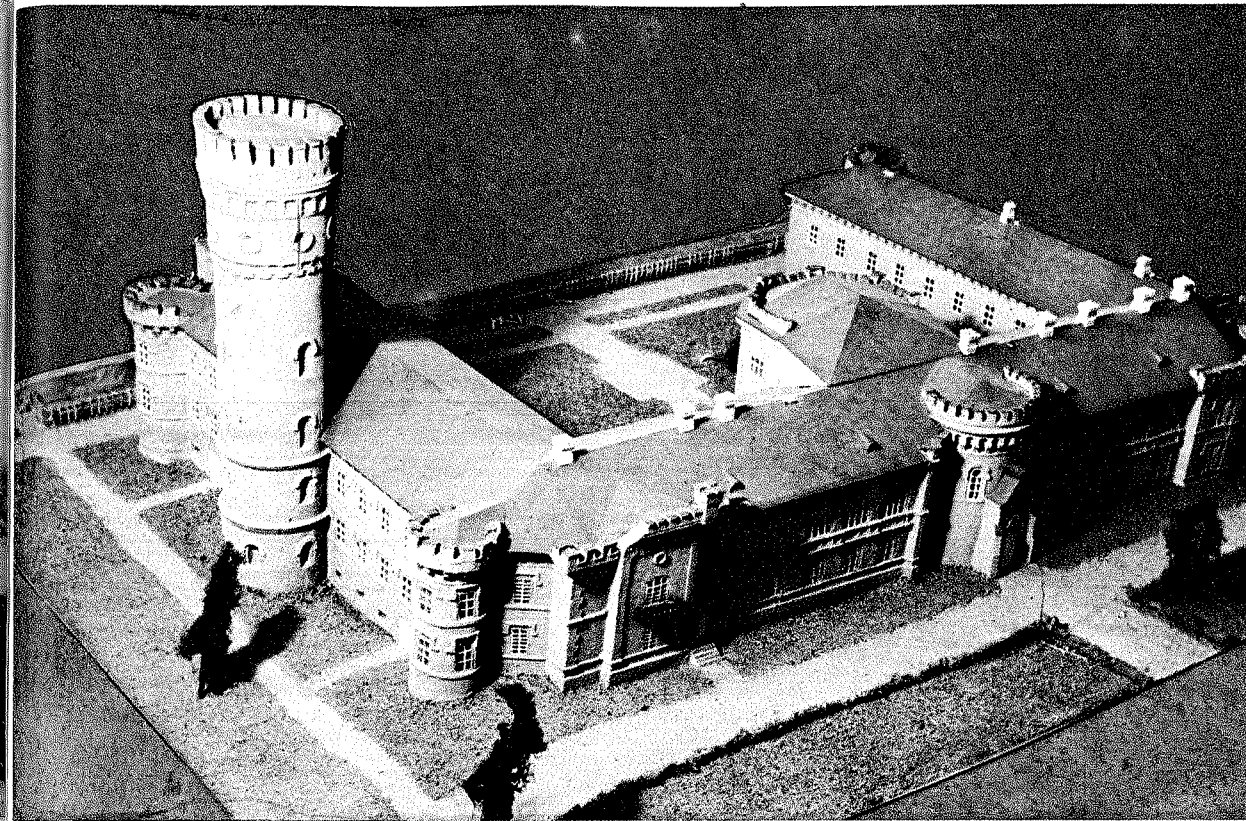
³⁵ Ten pat, Nr. 6366.

³⁶ Ten pat, l. 1^a.

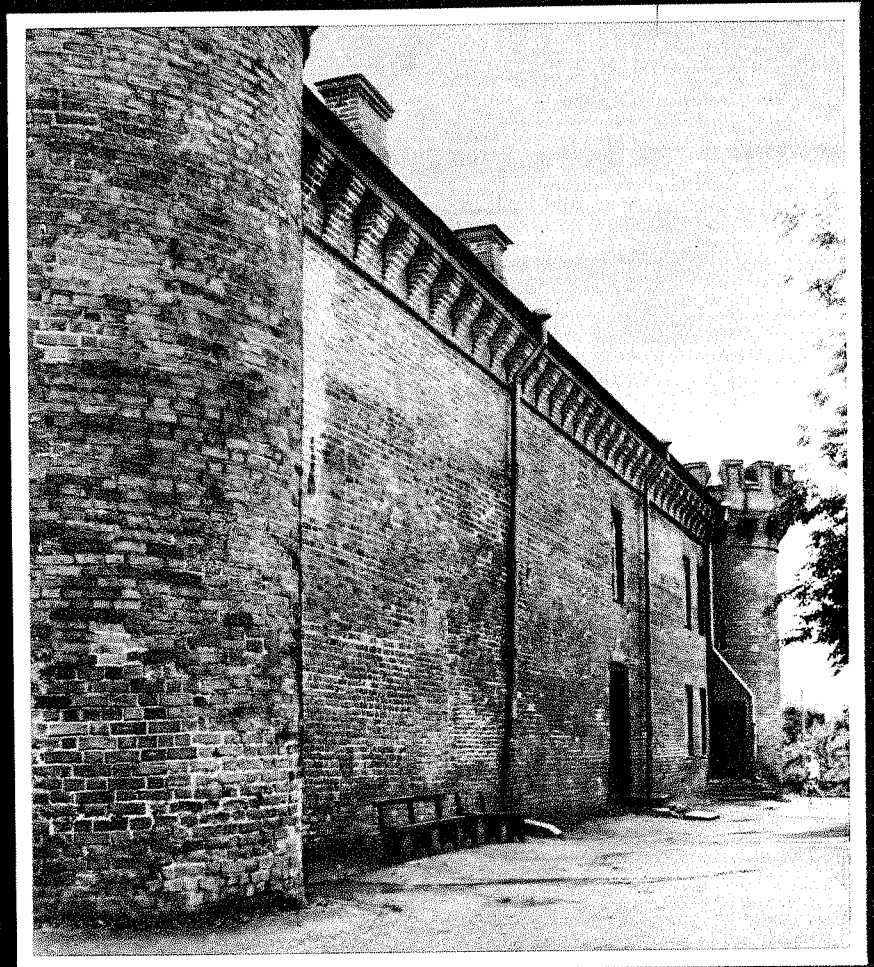
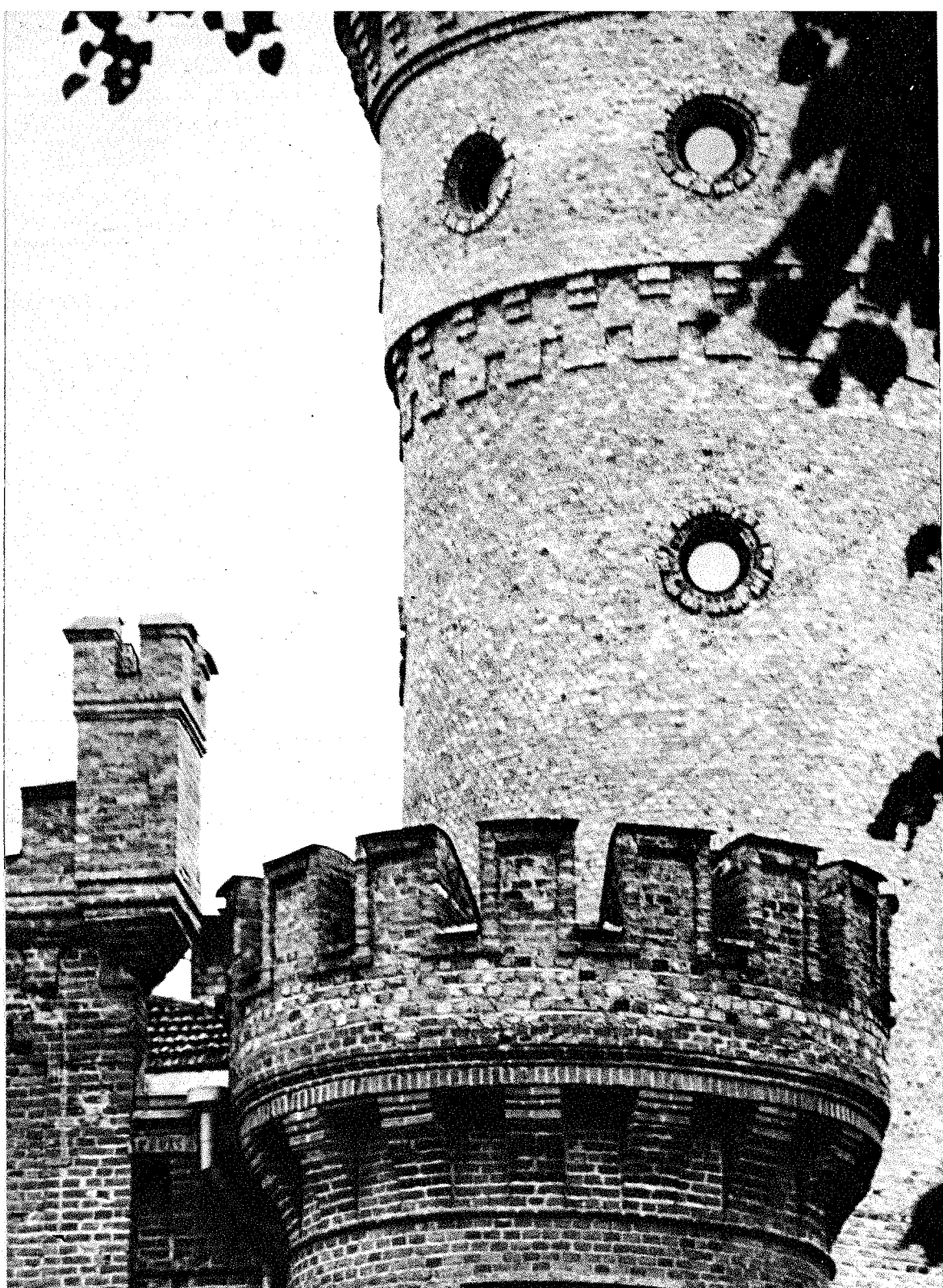
³⁷ Słownik geograficzny, Warszawa, 1888, t. IX, p. 547.

Raudonės pilis XIX a. N. Ordos albumo litografija

Raudonės pilies maketas

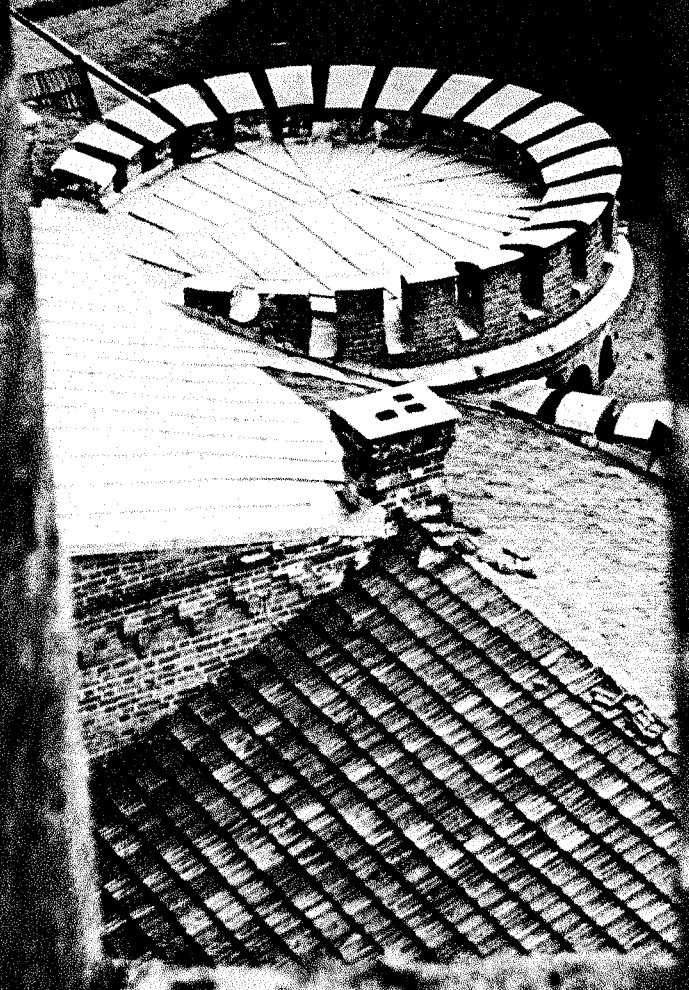

Raudonės pilies bokštai

Raudonės pilies šiaurinio korpuso šoninis fasadas

Iš Raudonės pilies didžiojo bokšto

Herbo plokštė, įmūryta Raudonės pilies sienoje

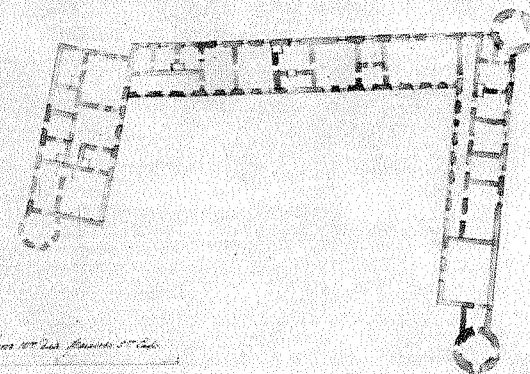
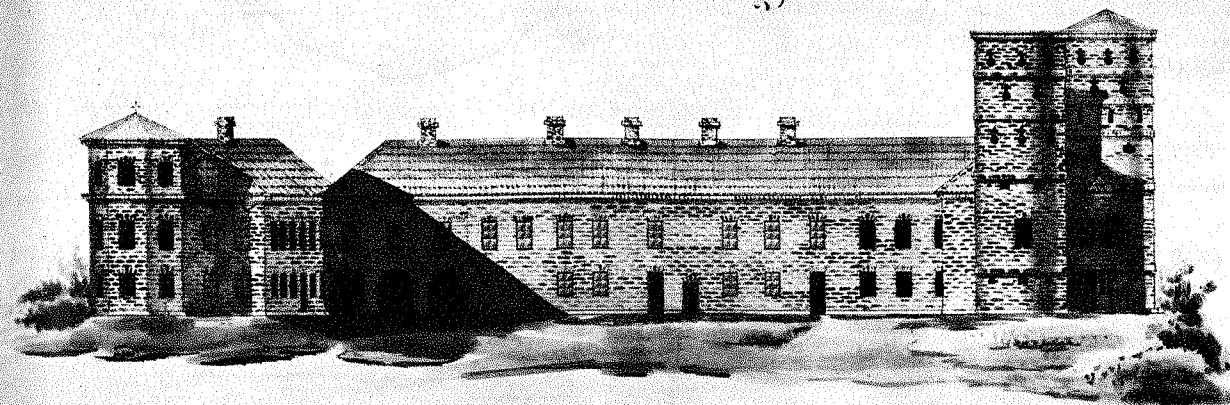

Raudonės pilies herbo skydas

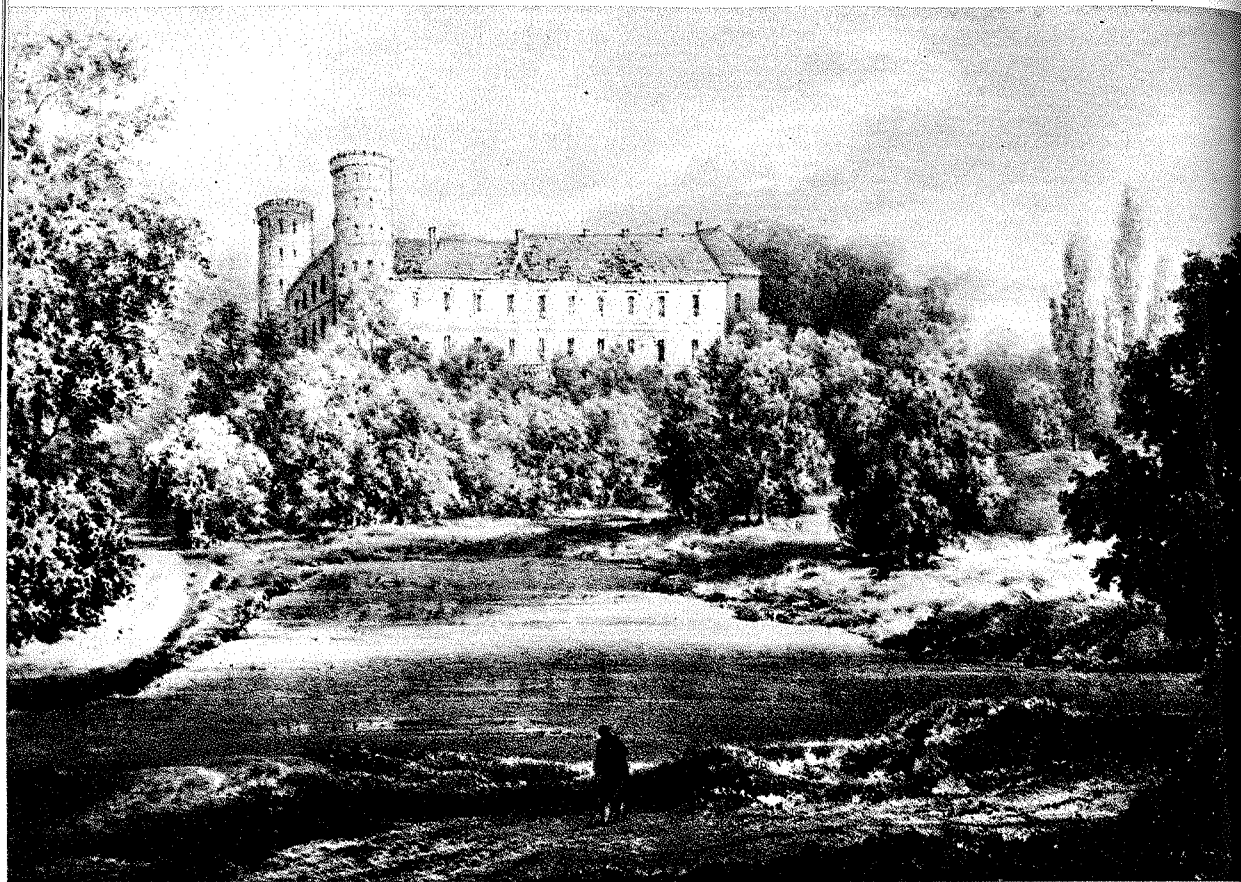
Raudonės pilies dekoracijų detalė

17

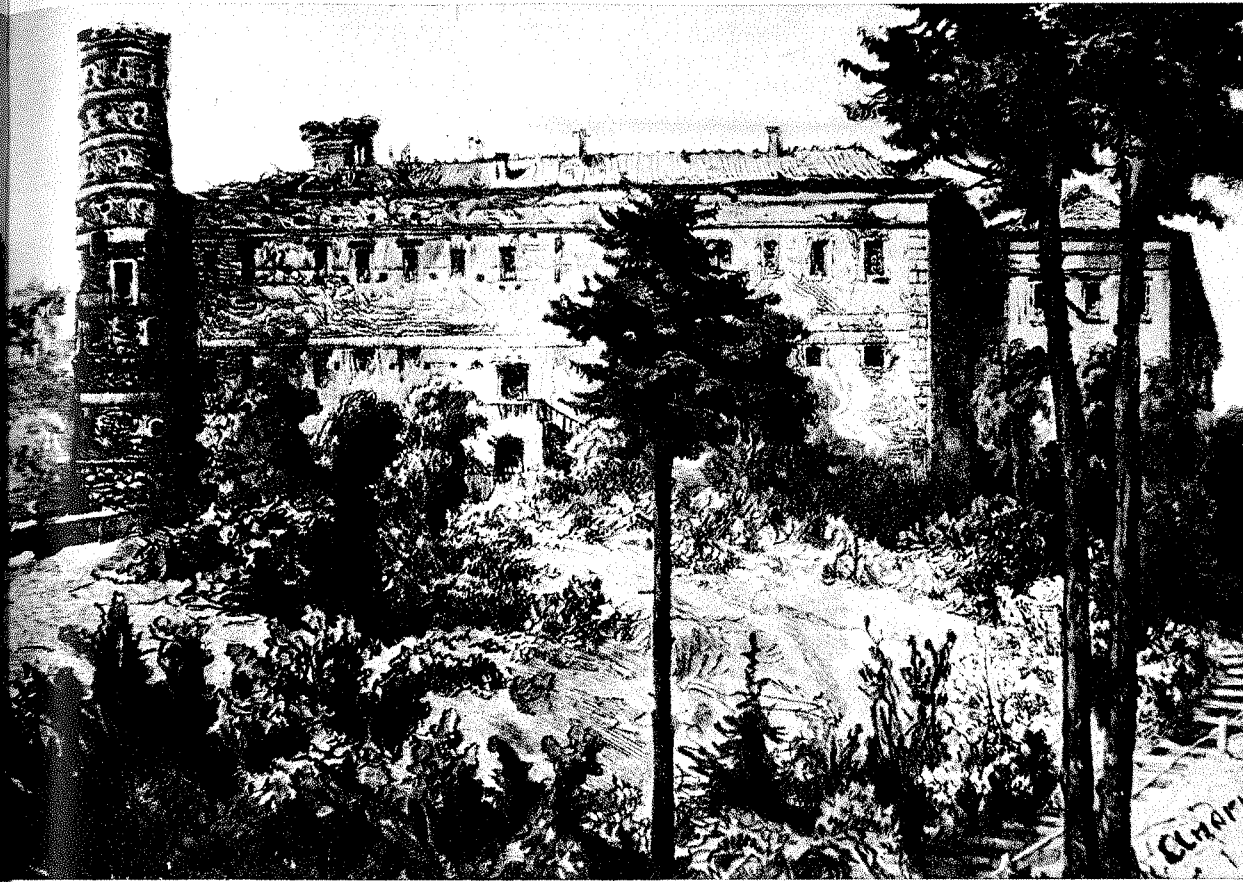
Занокъ Новогородъ.

Panemunės pilies šiaurinis fasadas ir pilies planas (iš 1827 m. „Vilniaus gubernijos pilies atlaso“)

Panemunės pilis XIX a. N. Ordos albumo litografija

Panemunės pilis XIX a. E. Andriolio piešinys

Panemunės pilies arkada prieš restauravimą

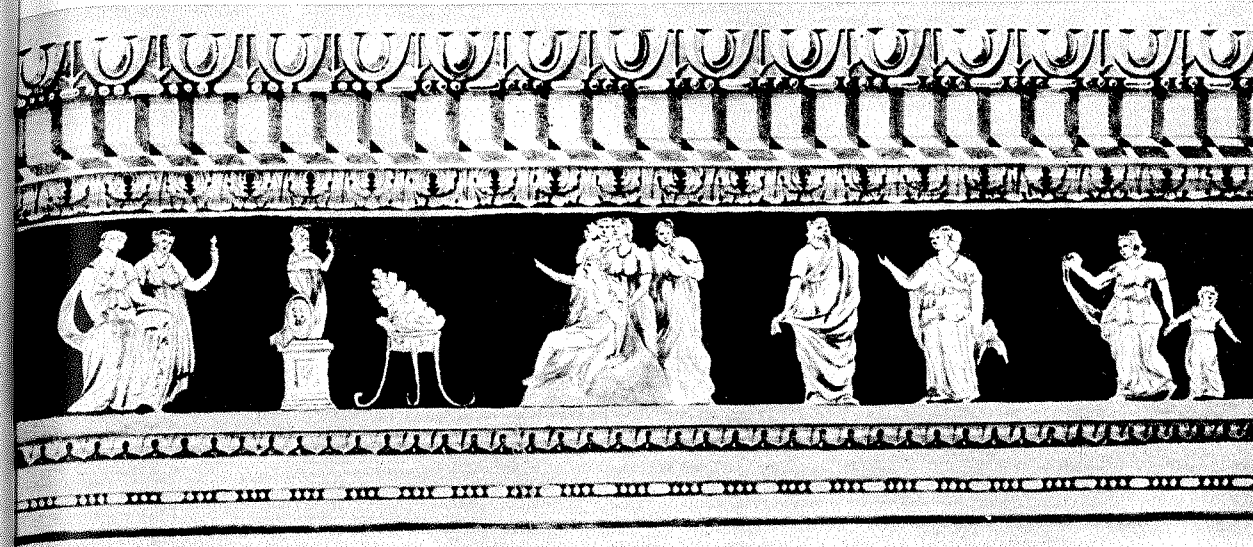

Išlikę Panemunės pilies korpusai

Panemunės pilies bokštas

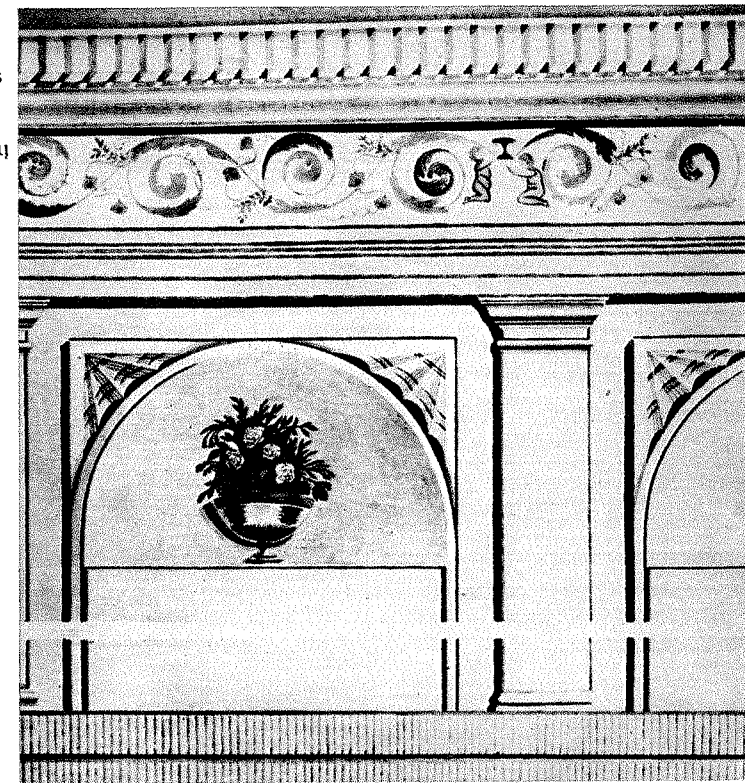
Pietinio korpuso išorinis fasadas

Rekonstruota Panemunės pilies frizė

Rekonstruotos Panemunės pilies sienų dekoracijos

Panemunės pilies šiaurės vakarų bokštas

Raudonę paveldėjęs jo sūnus, irgi Krišpinas, 1617 m. vedė Smolensko kašteliono Šemetos ir Elžbietos Katkevičiūtės (Chodkevičiūtės) Šemetienės dukrą Oną ir su ja 1619 m. gavo Pajūrio tijūnystę. 1636 m. tą urėdą jis perleido sūnui Jeronimui Krišpinui Kiršenšteinui³⁸. Raudonę ir kitus tėvo dvarus sūnus Jeronimas pradėjo tvarkyti anksčiau, nes jau 1635 m. iš Raudonės jis susirašinėjo dėl Svisločės dvaro reikalų su jo savininku³⁹.

Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas greitai iškilo į Lietuvos feodalinės visuomenės viršūnes. 1663 m. jis tapo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės išdininku ir sekretoriumi; atsiskakė nuo tų pareigų 1676 m. Žinoma taip pat, kad 1663 m. jis buvo Plungės ir Palangos administratoriumi⁴⁰. 1664–1665 m. Kaune kaltauose lietuviškuose variniuose šilinguose, po vyčiu, yra iškalti jo, kaip izdo valdytojo, inicialai — HKPL (Hieronim Kirszensztein podskarbi litewski), arba jo herbai, didysis ar mažasis (didysis herbas — į medžio kamieną iš dešinės atsirėmęs stovintis liūtas, o iš kairės — dvi elnio galvos, mažasis herbas — vien tik elnio galva)⁴¹.

1715 m. aprašant Raudonėje buvusį Rachelės Bžostovskaitės Krišpinienės, mirusios 1706 m., turtą skoloms padengti, tarp įvairių brangenybių (120 deimantų), krištolinių indų, prancūziškų knygų, tuščios Vitebsko vaivados Kiršenšteinovo vaistinės suminėtos ir tuo metu pilyje riogsojusios

apleistos skrynios, prikrautos įvairių dokumentų. Viena jų buvo pilna Krišpinų bylų — joje rasti ir „velionio išdininko Krišpino popieriai“⁴², o penkios skrynios prikrautos popierių ir knygų. Be to, Raudonės popierių prikimšti dar trys maišai.

Iš Raudonės rašyti laišakai ir šie dokumentai rodo, kad tėviškės dvare Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas praleido ilgus metus. Todėl netenka abejoti, kad jis ir rekonstravo Raudonės pilį. Juo labiau, kad pinigų jam neturėjo trūkti. Be Raudonės, jis valdė Svisločę, kur 1668 m. jo lėšomis pastatyta ir įrengta bažnyčia⁴³. Po brolio Karolio mirties jam atiteko Švėkšna, kurią 1644 m. jis pardavė Denhofams⁴⁴.

Tikslios Jeronimo Kiršenšteinovo mirimo datos nežinome, 1676 m. jis dar gyveno. Jeronimo Kiršenšteinovo dvarų šeimininkais, iš devynių vaikų, atrodo, liko trys sūnūs — Vitebsko vaivada Andrius Kazimieras, artilerijos generolas, vėliau — Pajūrio tijūnas Mykolas Antanas ir Trakų kaštelionas Martynas.

Iš Kiršenšteinų bylinėjimosi su savo kreditoriais dokumentų aiškėja, kad dėl skolų XVII a. paskutiniajame dešimtmetyje ir XVIII a. pradžioje savo gimtinėje jie jau negyveno. Pilis tapo sunkia našta už skolas iš dalies jau užstatytam dvarui. Paskutiniems Jeronimo Kiršenšteinovo sūnums išmirus (Martyalui — 1700 m., Andriui Kazimierui — 1704 m.), Raudonės turtai

³⁸ A. Boniecki, Herbarz polski, Warszawa, 1908, t. XII, p. 388.

³⁹ Jeronimo Krišpino Kiršenšteinovo 1635.IX.3 d. laiškas, VUB RS, f. 4, dok. Nr. 6241.

⁴⁰ A. Boniecki, Herbarz polski, t. XII, p. 389.

⁴¹ A. Laucevičius, Kauno pinigų kalyk-

la, kn. Iš lietuvių kultūros istorijos, t. III, p. 237.

⁴² CVIA, f. SA, kn. Nr. 13683, l. 280–281^a.

⁴³ A. Boniecki, Herbarz polski, t. XII, p. 389.

⁴⁴ E. Laucevičius, Popierius Lietuvoje XV–XVIII a., Vilnius, 1967, p. 86–87.

buvo aprašyti⁴⁵ ir pilis pagaliau atiteko Kiršenšteinų giminaičiams Olendskiams⁴⁶.

Tiksliai naujųjų pilies šeimininkų apsigyvenimo pilyje data nežinoma. Bet 1743 ir 1745 m. Olendskis jau rašė laiškus iš Raudonės⁴⁷.

XVIII a. antroje pusėje Olendskiai buvo priversti pilį remontuoti; jie taip pat ir rekonstravo ją.

Pirmiausia teko atstatyti sugriuvusią pietinio korpuso dalį. Buvo pakeistas ir rytinio korpuso planas: to korpuso rytų fasado centre pristatytas naujas cilindrinis bokštas. Jo skersmuo — 5,80 m, o sienos storis — 90 cm. Ištyrus šio bokšto sienos sandūrą su buvusiu korpuso rytine fasado siena, nustatyta, kad bokštas už tą sieną pastatytas vėliau, tą sieną remontuojant⁴⁸, bet anksčiau už dabartinę korpuso koridoriaus rytinę sieną; tai rodo jo šiaurinėje sienoje vėliau iškirsta stačiakampė durų anga⁴⁹.

Olendskiams šeimininkaujant, buvo nugriauta pilies vakarinė siena su vartų pastatėliu, ir nuo tol kiemas iš vakarų buvo atdaras. 1808 m. rugsėjo 29 d. nubraižytame

Raseinių pavieto plane pažymėtoje Raudonės pilies konfigūracijoje vakarinės sienos jau nėra⁵⁰.

Likusių trijų pilies korpusų segmentinių saramų angos rekonstruojant buvo pakeistos į keturkampes.

Apie 1810 m. šambelionas Olendskis Raudonės dvarą ir pilį pardavė buvusiam carienės Kotrynos II favoritui grafiui Platonui Zubovui, po 1801 m. nušalintam iš valstybės reikalų ir apsigyvenusiam Lietuvoje. Pilis Olendskių jau irgi buvo apleista, apnaikinta gaisro, todėl Zubovas turėjo ją remontuoti.

Romantikų straipsneliuose apie Raudonę rašoma, kad, Raudonę atstatydamas, Zubovas stengėsi palikti jos gotiškas formas⁵¹. Atstatymo darbus baigiant, gaisras sunaikinęs pilies stogą ir interjerą⁵². Zubovas vėl pradėjęs kaupti medžiagas pilies remontui, bet mirtis (1822 m.) sutrukdė jo ketinimus⁵³.

Kaip atrodė pilis po 1810—1822 m. rekonstrukcijos, iš dalies matome Vilniaus gubernijos matininko kolegijos asesoriaus Velikorodovo Raudonės piešinyje (padarytame apie 1827 m.)⁵⁴ ir pilies pirmo-

jo aukšto plane. Raudonės pilis pavaizduota iš vakarų. Rytinio korpuso vakarų fasado centre buvusį įėjimą puošė klasicistinis keturių kolonų portikas su frontonu. Įdomu, kad šiaurinio korpuso gale esantį šiaurės vakarų bokštą dengė smailėjantis kūginis stogelis. Reikia manyti, kad to korpuso ir šiaurės rytų bokšto stogelis buvo toks pats. Didžiojo pietų korpuso bokšto stogas pavaizduotas kitoks.

Langų angos abiejuose paradinio rytinio korpuso vakarų fasado aukštuose buvo stačiakampės, bet viršuje be sandrikų*.

Rytinio bei šiaurinio korpusų pirmojo aukšto patalpos buvo išdėstytos anfiladiškai, bet nemaža dalis skersinių sienų 1827 m. buvo kitose, negu dabar, vietose.

Dar didesni plano pakeitimai po 1827 m. buvo padaryti pietiniame pilies korpuse.

Matininko Velikorodovo plane parodyta, kad pietinis korpusas vidinės išilginės sienos ir trijų skersinių sienų perdalytas į 6 patalpas. Be to, iš to plano aiškėja, kad 1827 m. prie korpuso vakarinio galo nebuvo pietvakarių bokšto. Pagal S. Čerškutės ir V. Jurkšto tyrimų išvadas, tas bokštas buvo pastatytas kartu su kampiniu pietryčių bokštu pirmosios didesnės Raudonės pilies rekonstrukcijos metu⁵⁵. Neatlikus papildomų tyrimų, dabar sunku pasakyti, ar pietvakarių bokštas tikrai pastatytas tos rekonst-

rukcijos metais, o vėliau, prieš 1827 m., nugriautas ir po to atstatytas, ar jis iškilo pietiniame korpuse tiksliai XIX a. antroje pusėje, atliekant rūmų kapitalinę rekonstrukciją.

Iš Velikorodovo piešinio žinome, kokia buvo pilies stogo medinių fermų konstrukcija: ji aiškiai parodys ta pietinio korpuso vakarinės dalies piūvyje.

Platonui Zubovui mirus, Raudonės pilis tris dešimtmečius stovėjo apleista, ir jos sienos pradėjo irti. M. Balinskis rašo, kad 1820—1835 m. niekas nedraudė pilies mūrų plytas pardavinėti Jurbarke krosnims ir kaminiams⁵⁶.

Nauja Raudonės šeimininke tapo viena iš Zubovo turtų paveldėtojų — baronienė Sofija fon Pirch. Kol ji gyveno Peterburge, pilis stovėjo nerenontuojama. Bet, mirus jos antram vyrui, generolui Kaiserovui, ji persikėlė į Raudonę. Kadangi pilis buvo apleista, Sofija Kaiserova apsigyveno prie parko pastatytame mažame, mediniame, šiaudais dengtame namelyje⁵⁷. Naujosios savininkės pinigais ir nurodymu Raudonės pilis buvo dar kartą iš pagrindų rekonstruota ir remontuota.

1856 m. Raudonę aplankęs d-ras T. Triplinas matė pilį iš dalies jau rekonstruotą: prie jos pristatytą bizantiško stiliaus cerkvelę žaliai dažytais stogais, gėlių terasą parko pusėje, pilies kieme atkasamą šulinį⁵⁸.

nės vidurinės mokyklos rekonstrukcijos varianto aiškinamasis raštas, p. 4.

⁵⁶ M. Baliński, T. Lipiński, Starożytna Polska, t. IV, p. 440.

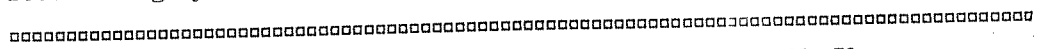
⁵⁷ Wł. Zaleski, Zamek Rudański, — „Kłosy“, 1879, Nr. 712, p. 117.

⁵⁸ Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi, odbytej w 1856 roku przez d-rą T. Tripplina, t. II, p. 204—209.

ков Виленской губ. 1827 г., Музеум Narodowe, Kraków, zb. Czapskich. NI 59424/605

XIX G.) * Sandrikas — nedidelis karnizas virš lango arba durų, naudotas renesanso, baroko ir ypač klasicizmo laikotarpiu.

⁵⁵ S. Čerškutė, V. Jurkštas, Raudonės

⁴⁵ 1711 m. pilies aprašymas įteiktas Žečio maršalkai Antanui ir jo žmonai Marijonai Judickiams. CVIA, f. SA, kn. Nr. 14505, l. 38—39.

⁴⁶ Wł. Zaleski, Zamek Rudański, — „Kłosy“, 1879, Nr. 712, l. 117; Słownik geograficzny, Warszawa, 1888, t. IX, p. 547.

⁴⁷ MAB RS, f. Sk, Nr. 3131, l. 33.

⁴⁸ S. Čerškutė, Raudonės pilies piūviai, zondažai, šurfai, 1959, SMRGD archyvas, byl. Nr. 12, zondažas Nr. 18.

⁴⁹ Ten pat, zondažas Nr. 7^c.

⁵⁰ Центральный государственный военно-исторический архив (toliau ЦГВИА), оп. ВУА, ч. III, 135 (12223—122233), Планы Литовско-Виленской губ.; планъ Россиенскаго повѣтя.

⁵¹ M. Baliński, T. Lipiński, Starożytna Polska, t. IV, p. 440; Słownik geograficzny, t. IX, p. 547.

⁵² Słownik geograficzny, t. IX, p. 547.

⁵³ Wł. Zaleski, Zamek Rudański, — „Kłosy“, 1879, Nr. 712, p. 117.

⁵⁴ Iš natūros daryti, su masteliu ir todėl patikimi ikonografiniai dokumentai kartu su panašiais kitų Lietuvos pilių brėžiniais buvo nukopijuoti matininko J. Mackevičiaus, sudėti į aplanką, pavadintą „1827 m. Vilniaus gubernijos senųjų pilių atlasu“, ir pakliuvo į minėtą Čapskių kolekciją Krokovoje. (Атлас Древних зам-

T. Triplinas rašo, kad «restauravo pilį architektas Anikinis⁵⁹, — tas pats, kurio talentu stebėjomės Raudondvaryje»⁶⁰. Kadangi T. Triplinas 1856 m. buvo ne tik Raudonėje, bet ir Raudondvaryje, kur aplankė Anikinį, kažin ar reikėtų abejoti, kad Anikinis restauravo Raudonę.

Raudonę aplankė ir V. Zaleskis, kuris 1877 m. spalio 9 d. parašė, kad tais metais sudegė Kaisarovos gyvenamasis namelis, kad pilies išorė jau užbaigta, tačiau apsigyventi joje dar negalima; šeiminkė į pilį galėsianti persikelti už poros savaičių⁶¹. Abejoti, kad pilies rekonstrukcijos darbai iki 1877 m. nebūtų buvę užbaigti, nėra pagrindo. «Geografijos žodyne» nurodytais kiek ankstesniais pilies rekonstrukcijos užbaigimo metais — 1871 m., — gal būt, buvo tesutvarkyta tik pastato išorė⁶². Nežinoma, koks architektas, C. Anikiniui mirus, rekonstravo pilį 1861—1877 metais. Taip pat neišaiškinta, kada C. Anikinis pradėjo Raudonės perstatymą. Iš T. Triplino atpasakojimo aišku, kad darbai pradėti prieš 1856 metus. Nors Raudonė vėliau buvo dar kelis kartus perstatinėjama, pastaroji apie 25 metus užtrukusi kapitalinė rekonstrukcija labai pakeitė renesansinę pilies architektūrą ir suteikė jai dabartinę išvaizdą.

Daugiausia rekonstruotas buvo rytinis pilies korpusas. Jis buvo praplatintas, iš rytų pristačius naują fasadinę sieną ir daug skersinių sienų. Prie to korpuso centrinio bokšto pri-

mūrytas priestatėlis. Nugriovus vakarinio fasado centre buvusį klasicistinį portalą, pridurtas centrinio įėjimo priestatas — rizalitas. Iš dalies pakeistas ir rytinio bei pietinio korpuso planas: išgriautos kai kurios ankstesnės vidaus sienos ir išmūrytos naujos.

Rekonstravimas gerokai sumenkino pilį meniškai, nes apardė, sugriovė ar paslėpė monumentalią renesanso architektūrą, iškraipė vieningą jos charakterį, suteikdamas piliai eklektiškų neogotikos elementų. Visiems korpusams ir bokštams buvo primūryti grubūs, sunkūs konsoliniai karnizai. Ant bokštų taip pat užkrauti dekoratyviniai dantyti kuorai. Langai apvesti eklektiškais apvadais iš plytų.

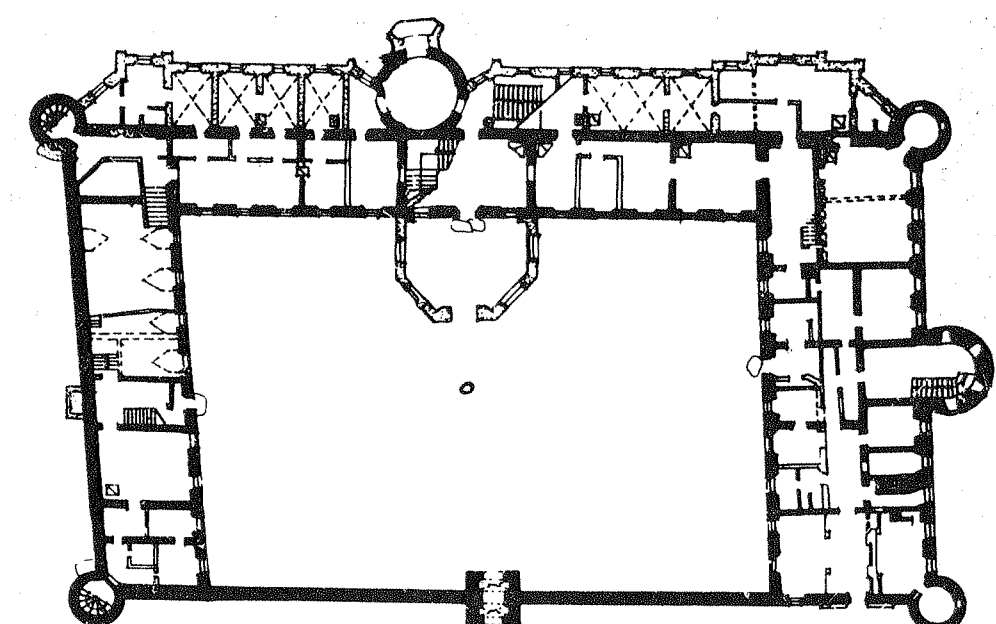
Pietinio korpuso centrinio bokšto sienos buvo apmūrytos nauju mūro sluoksniu per pusę plytos, mėgdžiojant gotišką rišimą.

Mažiau nuo rekonstrukcijos nukentėjo šiaurinis korpusas, kuris vientelis išliko su renesansiniu fasadu ir bokštais. Vis dėlto, nugriovus tų bokštų kūginius stogelius, plačiai išsiplėtęs ir žemas pilies pastatas neteko labai reikalingų vertikalių, be to, prie šiaurinio korpuso vakarinio galo pristatytas eklektiškų bizantiško stiliaus formų cerkvėlės bokštas — sudaro dar vieną stilių maišaties disonansą.

Tuo metu šiaurinėje ansamblio pusėje, lygiagrečiai šiauriniam korpusui, pilies planą mėgdžiojant, pa-

⁵⁹ Italas architektas Cezaris Laurynas Anikinis (Anichini) palaidotas Raudondvario kapinėse. Paminklo akmenyje įrašyta, kad gimė jis 1787 m. Florencijoje, o mirė 1861 m. sausio 31 d. Raudondvaryje. Į Lietuvą Anikinis atkeliavo su Napoleono armija ir po jos žlugimo liko Vilniuje, o vėliau persikėlė į Raudondvarį pas

grafus Tiškevičius. Pastatė jį funduotas bažnyčias Raudondvaryje (1852—1856 m.) ir Biržuose (1853—1858 m.).
⁶⁰ Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi., p. 204—209.
⁶¹ Wl. Zaleski, Zamek Rudański, — „Kłosy“, 1879, Nr. 712, l. 117.
⁶² Słownik geograficzny, t. IX, p. 547.

35 pav. Raudonės pilies plano raida

statytas ūkinis neogotiškas pastatas su dekoratyviniais bokšteliais kampuose.

Iš rytų pilį nuo seno puošė gražus apie 25 ha parkas. Jis taip pat buvo pertvarkytas: išplanuoti nauji takai ir kaštonais apsodintos alėjos. Prisodinta retesnių medžių: turkiškų riešutų, maumedžių, tujų, šilpušių, mėlynųjų eglių, akacijų. Natūralus aplinkos apželdinimas — ažuolai, pušys, beržai — taip pat įjungtas į parką.

Prie pilies įrengti fontanai. Vanduo į fontanus atvestas iš rytuose buvusio tvenkinio medžio kamienų (25—27 cm skersmens) vamzdžiais

per išgremžtą jų šerdyje (15 cm skersmens) skylę. Į vakarus nuo pilies ėjo du iš plytų ir akmenų mūryti drenažo vamzdžiai, o į Nemuną — vienas.

Po šios rekonstrukcijos Raudonės pilis savo stiliumi priartėjo prie kitų Lietuvos XIX a. antrosios pusės dvarų eklektiškos neogotikos rūmų.

Turime, kad ir nedaug, šios rekonstrukcijos ikonografinių pilies vaizdų: tai gana schematiški A. Remerio⁶³, E. Andriolio⁶⁴ piešiniai, V. Dmachauskio⁶⁵ ir Podbielskio raižiniai⁶⁶, Napoleono Ordos albumo litografija⁶⁷.

Pilis 1877—1934 metais Raudonę paveldėjo S. Kaisarovos

⁶³ „Tygodnik ilustrowany“, 1864 m. II pusmečio, p. 340.
⁶⁴ „Tygodnik ilustrowany“, 1893 m. II pusmečio, p. 148.

⁶⁵ «Живописная Россия», т. III, стр. 180.
⁶⁶ Ten pat, p. 177.
⁶⁷ Albumo IV serija, p. 111.

duktė Sofija. Jos dukrai, irgi Sofijai, susirgus, gydytojai patarė gydytis pietų kraštuose. Išvykusi į Madeiros salą, ji susipažino su portugalų de Faria e Castro, už kurio ištekėjo. Jaunieji nutarė gyventi Lietuvoje. Taip Raudonės dvaras ir pilis perėjo naujam šeiminkui.

Pirmojo pasaulinio karo metais kaizerinė kariuomenė padarė piliai žalos. Vokiečių kareiviai pilyje buvusius paveikslus, biblioteką ir kitas vertybes išsivežė arba sunaikino. Jie sudegino ir didžiojo pilies bokšto medinius laiptus.

Po karo Raudonės dvaro ir pilies šeiminkas Juozas de Faria e Castro prasiskolino, ir buvo priverstas pilį parduoti iš varžytinių.

1934 m. rudenį įvykusiose varžytinėse dėl nedidelio sklypo, vadinto pramonės sklypu, prie pilies ir rūmų varžėsi du pirkėjai: Lietuvos Bankas ir malūnininkas Lizelis Gordonas. Pastarajam įvairius kainą iki 120 000 litų, Banko atstovai pirkinio atsisakė. Tačiau visuomenei ėmus protestuoti ir reikšti spaudoje nepasitenkinimą, kad malūnininko valiai atiduotas senovės paminklas, varžytinės buvo anuliuotos. Galiausiai pilis buvo perleista Lietuvos Bankui; ją ėmėsi globoti Švietimo ministerijos kultūros departamentas.

1936 m. kultūros departamentui pasirūpinus, pilis pradėta restauruoti. Įvykdyti tebuvo remonto darbai: taisytas stogas, grindys, krosnys. Kad būtų galima įlipti į didįjį pilies bokštą pasigrožėti Nemuno slėniu, bokšto viduje buvo įtaisytos kopėčios. Šių darbų dokumentacija — planai ir brėžiniai — karo metais dingę. 1939 m. buvo nugriautas prie šiauri-

nio korpuso Kaisarovos pastatytas cerkvelės priestatas su bokštu.

Pilies pritaikymas mokyklai. Sunkų smūgį sudavė piliai hitlerininkai: 1944 m. rugpjūčio 6 d. jie išsprogdino pilies pasididžiavimą — didįjį bokštą (33,5 m aukščio), kuris virsdamas sugriovė didelę pietinio korpuso dalį.

Po karo pilyje įsikūrė Raudonės vidurinė mokykla. Apleistos pilies patalpos buvo remontuotos. Bet, jas pritaikant mokyklos klasėms, kabinetams, sporto salei bei internatui ir neturint restauratorių paruoštų rekonstrukcijų ir projektų, padaryta ir netinkamų rekonstravimų: išgriauta eilė senų ir išmūryta naujų pertvarų, iškirta naujų durų ir langų. Pavyzdžiui, rekonstrukcijų nedaug tepagadinto pilies šiaurinio korpuso išorinio fasado sienoje 1955 m. buvo iškirta lango anga mokyklos sporto salei apšviesti. Nors ta anga ir buvo vėliau užmūryta, viduramžių sienoje atsirado žaizda, kenkianti jos monumentalumui. Padaryta ir grubių klaidų: vienam mokyklos direktoriui administruojant, kurui iškirsti 286 pilies parko medžiai⁶⁸.

Raudonės vidurinės mokyklos mokinių skaičiui didėjant, prireikė papildomų patalpų, todėl nutarta atstatyti sugriautą pilies pietinį korpusą ir rekonstruoti kitus korpusus. Nuspręsta atstatyti taip pat ir didįjį pilies bokštą.

Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės restauratoriams reikėjo nuspręsti, kuriuo keliu pasukti, ruošiant tokiai pilies rekonstrukcijai projektus: atstatyti pilies nugriautas dalis tokias, kokios jos

buvo prieš karą, ar, pasinaudojus proga, restauruoti pirmines, renesansines jų formas, o, gal būt, ir visą renesansinės pilies ansamblį. Pirmasis kelias paprastesnis, o antrasis — daug sudėtingesnis, reikalaujantis gilių, išsamių pilies ansamblio raidos ir visos mūsų renesanso architektūros studijų.

Paskubomis atlikti pilies mūrų tyrimai parodė, kad duomenų renesansinės pilies planui atstatyti, konstrukcijoms, fasadams, inžineriniams įrengimams ir ypač interjerui restauruoti šiuo metu dar nepakanka. Norint restauruoti renesanso ansamblį, prireiktų nugriauti dar nesusiamortizavusius XIX a. pilies priestatus, sienas, pertvaras, perdengimus. Be to, tokiai užmačiai trūksta gana daug žinių.

Kasinėjant, tiesa, rasta senų molinių grindų plytų, naudotų pirmuose pilies aukštuose ir, matyt, antrojo aukšto patalpose ant skliautinių perdangų. Kitur grindys buvo lentų, ant medžio sijų perdangų, bet dabar jų vietoje yra gelžbetonio perdengimai, o kai kuriose patalpose — parketas. Vietoje dabartinių stogų, pilį dengė aukštesni, renesansiniai čerpių stogai, kurių konstrukcijų, fermų neišliko. Ruošiant minimus projektus, neturėta dar ir ikonografinės medžiagos bokštų kūginiams stogams rekonstruoti. Reikiamai neišstudijuoti taip pat senieji apšildymo bei kanalizacijos įrengimai. Teaptiktos tik dvi senoviškų klozetų kabinos ir renesansinių krosnių vietos, rasta šiek tiek epochinių koklių. Tiksliai nustatyta, kokios buvo renesansinių langų formos, bet nenustatytas tiks-

lus jų išdėstymas sienose. Menkai išstudijuota, koks yra buvęs pilies interjeras: nežinoma, kokiomis spalvomis buvo dažytos sienos, kokia apskritai buvo vidaus apdaila — lipdiniai ir kitos dekoro priemonės, neturima žinių apie šviestuvus, baldus, židinius. Primūrijant dabartinius konsolinius karnizus, visi renesansiniai pilies korpusų karnizai buvo pašalinti, ir kokie jie buvo, galime išsivaizduoti tik iš analogijų.

Visa tai turint galvoje, lygiagrečiai buvo ruošiami du skirtingi pilies atstatymo ir jos pritaikymo mokyklai užduoties variantai.

1959 m. pilies atstatymo ir pritaikymo projektą paruošė Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės inžinieriai architektai S. Čerškutė ir V. Jurkštas⁶⁹. Ruošiant brėžinius, stengtasi nepažeisti planinės pilies struktūros ir pastato architektūros. Nutarta atstatyti didįjį pilies bokštą ir pietinį korpusą tokius, kokie jie buvo prieš karą. Iš dalies restauruojant kitus pilies elementus, jie atstatomi, paliekant XIX a. antrosios pusės kapitalinės rekonstrukcijos stilistinių charakterį.

Inžinierius architektas Ž. Simonavičius 1960 m. paruošė antrąjį projektinės užduoties variantą, kuriame stengiamasi sugrąžinti piliai renesansinius bruožus ir siūloma visiškai restauruoti pirmąjį pilies planą, konstrukcijas, stilistinius elementus.

Buvo nutarta vykdyti inžinierių architektų S. Čerškutės ir V. Jurkšto paruoštą projektą.

Pirmiausia ant senų pamatų buvo atstatytas pietinis pilies korpusas. Jo išorės sienoms panaudota XIX a.

⁶⁸ S. Jonaitis, Raudonė raudonoja, — „Šluota“, 1957 m., Nr. 15.

⁶⁹ S. Čerškutė, V. Jurkštas, Raudonės vidurinės mokyklos rekonstrukcijos

I varianto aiškinamasis raštas, SMRGD, Vilnius, 1960.

antrosios pusės rekonstrukcijos plytų formatai ir mūrijimo technika. Perdengimai padaryti gelžbetoniniai. Vidaus sienų plytos šiuolaikinės. Korpuso langai atstatyti tokie, kokie buvo prieš sugriovimą.

Pilies patalpos padalytos į tris dalis: mokymo, internato patalpas ir gyvenamuosius butus. Grindys klasėse numatyta sudėti parketo, o koridoriuose — lentų. Pirmaisiais pokario metais padaryti langų rėmai keičiami į prieškarinių formų rėmus.

Ruošiantis didžiojo pilies bokšto atstatymui, 1960 m. rugsėjo mėn. geologas E. Vodzinskas ištyrė to bokšto aplinkos gruntą. Buvo išgręžti penki gręžiniai. Nustatyta, kad Nemuno slėnio terasoje, kur pilis stovi, dar prieš ansamblio statybą buvusi vandens išgraužta griova, kurios žemutinė dalis išliko iki šiol. Pilis ir jos didysis bokštas statyti tą griovą užpylus. Bokšto pamatai stovi ant griovos dešiniojo šlaito, dalis jų remiasi į moreninių priemolių, o kita dalis — į smėlių⁷⁰.

1968 m. didysis pilies bokštas buvo atstatytas. Jis atstatytas toks, koks buvo prieš susprogdinimą 1944 m., tik pirmojo ir antrojo aukštų laiptai padaryti gelžbetoniniai — monolitiški — terasiniai. Kai kurie Ž. Simonavičiaus variante pasiūlyti darbai, pavyzdžiui, apnaikintų, užmūrytų, bet autentiškų senosios pilies architektūros elementų — šaudymo angų, langų, durų restauravimas, pilies silueto pagyvinimas, uždengus bokštus kūginiais stogais, senųjų kelių atstatymas, bus padaryti vėliau, pastačius naują mokyklą.

Artimiausiais metais numatoma atstatyti kūginius pilies bokštų stogus, toliau moksliskai tirti pilies mūrus.

Įvairių rekonstrukcijų ir architektūros stilių maišaties padaryta žala galutinai neužgožė šio vertingo paminklinio objekto, todėl Raudonės pilies ansamblis pripažintas visasąjunginės reikšmės architektūros paminklu.

70 E. Vodzinskas, Raudonės pilies didžiojo bokšto aplinkos geologinių tyrimų

išvados (8 rankraščio puslapiai ir 8 brėžiniai), 1960.

TURINYS

Pratarmė	5
Įvadas (J. Jurginis)	7
1. Susidomėjimas pilimis	7
2. Skirtumas tarp piliakalnio ir pilies	10
3. Pilys ir jų ypatybės	14
4. Pilių apsauga	21
VILNIAUS PILYS	25
1. Rašytinės žinios (M. Jučas)	25
2. Kiek Vilniuje buvo pilių? (A. Tautavičius)	34
3. Žemutinė pilis (R. Batūra)	36
Gynybinės sienos	39
Bokštai ir bokšteliai	42
Vartai	46
Tiltai	47
Gynybiniai grioviai ir užtvankos	48
4. Aukštutinė pilis (E. Budreika) ..	50
5. Žemutinės pilies teritorija ir jos pastatai (A. Tautavičius)	58
Bažnyčios	62
Rūmai	65
Renesansiniai kunigaikščių rūmai ..	66
Naujoji Šv. Onos bažnyčia	69
Arsenas	71
Kiti pastatai	73
6. Pilies sunaikinimas ir griuvėsių likimas (A. Tautavičius)	74
7. Artilerijos bastionas (I. Jučienė) ..	76
TRAKŲ PILYS	89
1. Bendrosios žinios (J. Jurginis) ..	89
2. Pusiasalio pilis (A. Tautavičius) ..	102
Pirmasis pilies statybos laikotarpis ..	104

Antrasis pilies statybos laikotarpis	111
Pilies istorijos bendrieji bruožai ..	120
3. Salos pilis	122
Tyrinėjimai ir restauracija (B. Krūminis)	122
Naujausi duomenys apie salos pilį (S. Mikulionis)	129
4. Salos pilies sienų tapyba (J. Jurginis)	145
 KAUNO PILIS (K. Mekas)	153
Pilies aprašymai ir tyrinėjimai	153
Piliavietė	155
Pirmoji pilis	157
Grioviai ir pylimai	159
Antroji pilis	162
Pilies įrengimai	164
Apsauginis griovys	167
 MEDININKŲ PILIS (J. Jurginis) ..	169
Kada pilis statyta?	171
Pilies įrengimai	174
Pilies likimas	177
Gardinių pilių stilius	179
 NEMUNO ŽEMUPIO PILYS	185
 RAUDONĖS PILIS (S. Pinkus)	185
Pilies statyba ir rekonstrukcijos ..	186
Pilis 1877—1934 m.	197
Pilies pritaikymas mokyklai	198
 PANEMUNĖS PILIS (S. Pinkus)	201
Pilies statyba	201
Barokinė pilies rekonstrukcija	208
Klasicistinė pilies rekonstrukcija ..	212
Pilis po 1831 metų sukilimo	215
Pilies sunykimas	218
Pilis 1925—1938 metais	221
Pilies konservacija tarybiniais metais	222

 RAUDONDVARIO PILIS (J. Jurginis) 225	
Raudonų rūmų ir Raudondvario var- do atsiradimas	227
Rūmų perstatinėjimai	231
Interjero aprašymai	233
Rūmų restauravimas	237
 LIŠKIAVOS PILIS (K. Mekas)	241
 BIRŽŲ PILIS (S. Pinkus)	245
Kristupo I Radvilos Perkūno pilis	246
Jonušo Radvilos statybos Biržuose	255
Biržų pilis ir miestas Boguslavo	
Radvilos valdymo metais	258
Pilies sunaikinimas	271
Pilies saugojimas	274
 KLAIPĖDOS PILIS (A. Tautavičius) 277	
Žinių apie pilį apžvalga	277
Kas ir kada statė pilį?	282
Kaip pilis atrodė?	286
Pilies likimas	290
Pilies nugriovimas	297

Коллектив авторов
ЗАМКИ ЛИТВЫ
На литовском языке
Издательство «Минтис»
Лит. ССР, 1971 г.

Ats. redaktorius
istorijos mokslų daktaras
J. JURGINIS

Redaktorė G. Gustaitė
Dailininkas K. Katkus
Spalvotos nuotraukos Z. Kazėno
Meninis redaktorius R. Dichavičius
Techn. redaktorė B. Tolvaišienė
Korektorė D. Leščinskienė

Leidinio Nr. 11468. Tiražas 15.000 egz.
LV 07513. Duota rinkti 1970.IV.16.
Pasirašyta spaudai 1971.I.15.
Popierius 70×90^{1/16}=9,5 pop. l., 22,23 sp. l.
(+10 spalvotų įklijų ir 5 lankai giliaspauddinių įklijų).
34,26 apsk. l. l. Kaina 5,34 rb.

Spausdino Valst. „Vaizdo“ spaustuvė Vilniuje,
Strazdelio g. 1. Užsak. 1502.
Spalvotas ir giliaspauddines įklijas spausdino
K. Poželos sp. Kaune, Gedimino g. 10.